

VYTIS VALATKA

Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Lietuva
Vilnius Gediminas Technical University, Lithuania

SCHOLASTINĖ LOGIKA LIETUVOJE: EKLEKTIZMAS IR SANTYKIS SU RENESANSO IR NAUJŲJŲ AMŽIŲ FILOSOFIJA IR LOGIKA

Scholastic Logic in Lithuania: Eclecticism and Relation
with Philosophy and Logic of Renaissance and New Ages

SUMMARY

This text continues a cycle of articles devoted to general topics of scholastic logic in Lithuania. The first article of the cycle (Valatka 2020) investigated the beginning of the above mentioned logic as well as its method and argumentation technique. The second article (Valatka 2021) looked into structure, object and form of this logic. This article is devoted to one of the essential features of that logic, namely, to its eclectic nature. The author of the article focuses on the causes and content of this eclecticism. The article comes to conclusion that such an eclecticism was characteristic of all the disciplines of the Second Scholasticism, including logic, the inseparable part of which was scholastic logic in Lithuania. The main reasons for this eclecticism were the crisis of classical scholasticism and the philosophical, theological, and ideological front of the reformation/counter-reformation battle. However, the eclecticism of scholastic logic was of a rather limited, even isolationist nature. Namely, it did not go beyond the frames of scholastic knowledge – while combining and integrating separate views of various trends of classical scholasticism, this logic completely ignored the ideas and concepts of Renaissance and New Ages' philosophy and logic.

SANTRAUKA

Šis tekstas pratęsia ciklą straipsnių, skirtų bendrajai scholastinės logikos Lietuvoje problematikai. Pirmajame ciklo straipsnyje (Valatka 2020) nagrinėtas šios logikos pradžios klausimas, jos tyrimo metodas ir taikoma įrodinėjimo technika. Antrajame straipsnyje (Valatka 2021) tirta šios logikos struktūra, objektas ir forma. Šitas straipsnis skirtas vienam esminių tos logikos bruožų – eklektiniam jos pobūdžiui. Straipsnio autorius susitelkia ties šio eklektizmo priežastimis ir turiniu. Prieinama prie išvados, kad eklektizmas buvo būdingas visoms antrosios scholastikos disciplinoms, tarp jų ir logikai, kurios neatskiriama dalis buvo ir scholastinė logika Lietuvoje. Pagrindinės šio eklektizmo priežastys buvo klasikinės scholastikos krizė bei filosofinis, teologinis ir ideologinis reformacijos /

RAKTAŽODŽIAI: scholastinė logika Lietuvoje, eklektizmas, Renesanso ir naujųjų amžių filosofija ir logika.

KEY WORDS: scholastic logic in Lithuania, eclecticism, philosophy and logic of Renaissance and New Ages.

kontreformacijos kovos frontas. Vis dėlto scholastinės logikos eklektizmas buvo gana riboto, netgi izoliacionistinio pobūdžio. Jis neperžengė scholastinės žinijos ribų – įkūnydama įvairių klasikinės scholastikos krypčių pažiūras, ši logika visiškai ignoravo Renesanso ir naujųjų amžių filosofijos ir logikos idėjas bei koncepcijas.

ĮVADAS: KLASIKINĖS SCHOLASTIKOS SISTEMOS IR ANTROSIOS SCHOLASTIKOS EKLEKTIZMAS

Scholastinės filosofijos autoriai nebuvo tyrinėtojai, savarankiškai kėlę klausimus bei lygiai tokiu pat būdu ieškoję į juos atsakymų. Paklūsdami autoritariniam scholastiniam tyrimo metodui¹, jie privalėjo skelbti su katalikiškojo tikėjimo tiesomis suderintus, iš anksto žinomus teiginius ir jų teisingumą patvirtinti nenuginčijamų scholastikos autoritetų argumentais. XI–XV a. gyvavusios viduramžių, arba klasikinės, scholastikos grandai Albertas Didysis, Bonaventūras, Tomas Akvinietis, Džonas Dunsas Škotas, Viljamas Okamas etc. minėto scholastinio metodo pagrindu sukūrė scholastinės filosofijos sroves bei sistemas (augustinizmą, tomizmą, škotizmą, okamizmą ir t. t.), kurios sulaukė didesnio ar mažesnio katalikų bažnyčios pritarimo ir netgi tapo atskirų vienuolių ordinų oficialiomis filosofinėmis doktrinomis². Štai dominikonų ordinas filosofijos idealu laikė tomistinį aristotelizmą, o iki 1278 m., tai yra iki Tomo Akviniečio paskelbimo dominikonų ordino daktaru, šiame ordine vyravo augustinizmas bei vėliau jį pakeitęs albertizmas. Augustinizmas viešpatavo ir vadinamojoje senojoje pranciškonų mokykloje. Tačiau naujojoje pranciškonų mokykloje įsigalėjo škotistinė Aristotelio interpretacija, tapusi oficialiąja šio ordino filosofine sistema. Tokį pat statusą škotizmas išlaikė ir vėlyvojoje viduramžių filosofijoje, kita vertus, šiuo laikotarpiu greta škotizmo labai populiaru tapo ir okamistinio aristotelizmo kryptis.

Tad autoritarinio metodo pagrindu dirbę iškiliausiu viduramžių scholastikos autoriai patys tapo svariais scholastinės filosofijos autoritetais, kurių pažiūros tapo privalomos jų sekėjams. Kitaip sakant, klasikinės scholastikos grandai suformavo atskiras scholastinės filosofijos sistemas ir sroves, kurių atstovai griežtai laikėsi šioms srovėms ir sistemoms priklausančių koncepcijų bei teorijų ir įnirtingai kritikavo kitų scholastinių sistemų pažiūras. O XVI–XVIII a. plėtotoje vadinamojoje antrojoje scholastikoje neberasime tokios griežtos diferenciacijos – Romano Plečkaičio teigimu, „antrosios scholastikos autoritetai retai kada sekė kuriuo nors vienu įžymiu scholastikos klestėjimo laikotarpiu atstovu“ (Plečkaitis 1975: 46). Antrosios scholastikos autoriai savo darbuose paprastai jungė įvairių scholastinės filosofijos srovių pažiūras, neretai jas papildydami ir kai kuriomis Renesanso ir naujųjų amžių filosofijos bei gamtotyros idėjomis ir koncepcijomis. Šis antrosios scholastikos eklektizmas buvo būdingas ir jos plėtotę pradėjusiems dominikonams, ir jų nuolatiniais filosofiniams bei teologiniams oponentams pranciškonams. Vis dėlto plačiausią ir išsamiausią išraišką minėtas eklektizmas įgavo 1534 m. įkurto jėzuitų ordino teoretikų darbuose. Iškiliausiais šio ordino filosofais ir teologais laikytini Petras Fonseka (Pedro da Fonseca, Petrus Fonseca, 1528–1599) ir Franciskas Suaresas (Francisco Suarez, Franciscus Suarezius, 1548–1617).

EKLEKTIZMO PRIEŽASTYS: KLASIKINĖS SCHOLASTIKOS KRIZĖ IR REFORMACIJOS / KONTRREFORMACIJOS KOVOS

Kas nulėmė eklektinį antrosios scholastinės filosofijos pobūdį? Viena svarbiausių šio reiškinių priežasčių buvo pačios klasikinės, arba viduramžių, scholastikos krizė. Mat paskutiniu metu jos gyvavimo laikotarpiu (XV a.) klasikinė scholastika išgyveno sąstingį. Šiuo laikotarpiu jau nebebuvo kuriamos naujos scholastinės sistemos ir kryptys. Mažai to, esamų krypčių (tomizmo, škotizmo, okamizmo etc.) atstovai nebesiekė gilinti šių krypčių turinio, apsiribodavo didesniais ar mažesniais jų formos tobulinimais. Kita vertus, didelė klasikinės scholastikos pažiūrų dalis, ypač gamtos filosofijos srityje, tuo metu jau buvo aiškiai atgyvenusios ir nebesugebėjo atlaikyti tuometinėje europinėje intelektualinėje erdvėje įsiviešpatavusios Renesanso filosofijos bei gamtotyros kritikos. Tad norėdama neprarasti savo specifikos ir vis dėlto išlaikyti vietą to meto intelektualinėje erdvėje, scholastinė filosofija privalėjo įkūnyti pozityvias, laiko dvasią labiausiai atitinkančias įvairių scholastikos krypčių idėjas bei koncepcijas ir papildyti jas kai kuriomis Renesanso (o vėliau – ir naujųjų amžių) filosofijos bei gamtotyros idėjomis³. Tokia sintezė buvo atlikta XVI a., o jos produktu tapo filosofija, pavadinta antrąja, arba moderniąja, scholastika. Kaip jau minėta, šios scholastikos pradininkai buvo dominikonai, o labiausiai ją išplėtojo jėzuitų teoretikai.

Vis dėlto eklektinio antrosios scholastikos pobūdžio nederėtų aiškinti vien tik viduramžių filosofijos krize. Antrosios

scholastikos eklektizmą taip pat turėtume susieti su sociokultūrine tuometinės Europos situacija. Juk antroji scholastika savo raidą pradėjo XVI a., o tai buvo intensyvios reformacijos ir kontrreformacijos kovos Europoje laikotarpis. Ši kova vienu metu vyko keliuose frontuose: religiniame ideologiniame, filosofiniame, edukaciniame, politiniame etc. Jos vėliaviniu kontrreformacijos stovykloje tapo jėzuitų ordinas. Šis ordinas, įkurtas pačiame reformacijos ir kontrreformacijos kovos įkarštyje, iš karto įsitraukė į visus minėtos kovos lygmenis.

Filosofiniame kovos fronte jėzuitai pasirinko eklektizmo strategiją. Tiesa, 1545–1563 m. vykęs ir iš esmės katalikų bažnyčios kovai su reformacija skirtas Tridento bažnytinis susirinkimas teisingiausiomis pripažino filosofines ir teologines Tomo Akviniečio pažiūras. Tačiau jėzuitų ordino teoretikai puikiai suprato, jog tiek tomizmas, tiek ir kitos klasikinės scholastikos sistemos tuo metu jau buvo iš dalies pasenusios ar netgi atgyvenusios, joms darėsi vis sunkiau kovoti su dominuojančia Renesanso (o vėliau – naujųjų amžių) filosofija. Tad siekdami atlikti kosmetinę scholastikos operaciją, turėjusią padaryti šią filosofiją daug patrauklesnę jos potencialių sekėjų tikslinėje auditorijoje, jėzuitai savo filosofinėse–teologinėse koncepcijose jungdavo Akviniečio pažiūras su kitų klasikinės scholastikos krypčių pozicijomis bei kai kuriomis Renesanso ir naujųjų amžių filosofijos bei gamtotyros idėjomis.

SCHOLASTINĖS LOGIKOS LIETUVOJE EKLEKTIZMAS (I): LAVIRAVIMAS TARP KLASIKINĖS SCHOLASTIKOS KRYPČIŲ

Maždaug XVI a. viduryje reformacijos ir kontrreformacijos kova įsiliepsnojo ir Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (toliau – LDK). Siekdamas sustabdyti reformacijos plitimą, Vilniaus vyskupas Valerijonas Protasevičius 1569 m. į Lietuvą pakvietė jėzuitus, tuo metu jau turėjusius sėkmingos kovos su reformacija patirtį. Viena prioritetinių savo veiklos krypčių laikė švietimą jėzuitų ordino pasiuntiniai įsteigė Vilniuje kolegiją, kuri 1579 m. buvo perorganizuota į Vilniaus universitetą, arba Vilniaus akademiją. Šiose jėzuitų valdomose mokyklose jau nuo pat pirmųjų egzistavimo metų buvo dėstomas scholastinės filosofijos kursas, kurio pirmoji disciplina buvo scholastinė logika. Didžioji išlikusi scholastinės logikos LDK medžiagos dalis kaip tik ir yra tiesiogiai susijusi su jos paskaitomis minėtose ir vėliau įsteigtose jėzuitų mokyklose (Kražių, Kauno ir kt. jėzuitų kolegijose) – šios logikos šaltinių daugumą sudaro jėzuitų mokyklose skaityti logikos kursai ir bendrosios tezės iš logikos bei jos skyrių, kurių autoriai – tų mokyklų filosofijos daktarai ir magistrai⁴.

Taigi scholastinė logika Lietuvoje labiausiai plėtotą Jėzaus draugijos erdvėje. Tad nenuostabu, kad ši scholastinė disciplina neišvengė jėzuitų teoretikams būdingo eklektizmo. Jį išvengiame netgi turbūt labiausiai į tomizmą orientuoto scholastinės logikos Lietuvoje autoriaus Petro Vianos (Pedro Viana, Petrus Viana, 1550–1609) tekstuose. Štai aptardamas ontologinį Aristotelio kategorijų kaip logikos objektų statusą (Viana 1578: tezė 57), tir-

damas kiekybės kategorijos modą begalybę (Viana 1577: tezė 5), analizuodamas santykius tarp konkrečių kiekybės kategorijos atvejų – vietos (*locus*) ir paviršiaus (*superficies*)⁵ bei kokybės kategorijos rūšių – pastovios kokybės (*habitus*) ir laikinos kokybės (*diathesis*)⁶, bei ieškodamas atsakymo į klausimą, ar tuo pat metu vieno daikto atžvilgiu galimas tiek žinojimo, tiek tikėjimo aktas (Viana 1578: tezė 60), Viana laikėsi tomistinės pozicijos. O kalbėdamas apie galimybę Dievo visagalybės dėka padaryti taip, kad vienas daiktas tuo pat metu atsidurtų iš karto dviejose vietose (Viana 1577: tezė 12), Viana rėmėsi okamistiniu požiūriu. Skelbdamas, kad tarp vienos Aristotelio kategorijų – santykio – ir to santykio pagrindo (*fundamentum*) tėra formalus skirtumas, šis scholastas išreiškė škotistinę poziciją (Viana 1578: tezė 12). Galiausiai, aiškindamas kiekybės kategorijos esmę, jis rėmėsi Petro Fonsekos ir Pauliaus Socino (Faustus Paulus Socinus, Fausto Paolo Sozzini, 1539–1604) požiūriu (Viana 1576: tezė 5)⁷. Dar plačiau nei Viana eklektizmo strategiją scholastinėje logikoje taikė Vilniaus universiteto filosofijos profesoriai Martynas Smigleckis (Marcin Smiglecki, Martinus Smiglecius, 1563–1618) ir Diego Ortizas (Diego Ortiz, Iacob Ortizius, 1564–1625). O reprezentatyviausiu scholastinės logikos Lietuvoje eklektizmo pavyzdžiu turėtume laikyti antrojoje scholastikoje didelį populiarumą turėjusią eklektinę universalijų koncepciją, kurios laikėsi tiek Viana, tiek Smigleckis, tiek Ortizas, tiek dauguma kitų minėtos logikos autorių⁸.

SCHOLASTINĖS LOGIKOS LIETUVOJE EKLEKTIZMAS (II): RENEANSO IR NAUJŪJŲ AMŽIŲ LOGIKOS IZOLIACIJA

Taigi scholastinė logika Lietuvoje savuoju eklektizmu buvo neatskiriama europinės antrosios scholastikos dalis. Vis dėlto būtina pabrėžti, kad šis eklektizmas buvo gana riboto, netgi izoliacionistinio pobūdžio. Jis jokiū būdu neperžengė scholastinės žinijos ribų – įkūnydama atskiras įvairių klasikinės scholastikos krypčių pažiūras, ši logika visiškai ignoravo Renesanso ir naujųjų amžių filosofijos ir logikos idėjas bei koncepcijas. Išlikdama visiškai abejinga kandžiai jų kritikai, ji neatsisakė klasikinės silogistikos, juslinių ir intelektinių pažinimo formų (*species*) koncepcijos, disputų dėl universalijų ir daiktų individuacijos principo, gausių, neretai esmės stipriai „dauginančių“ skirstymų (*divisiones*) ir skirtumų (*distinctiones*) aparato, į empirinius faktus mažai dėmesio kreipiančio scholastinio tyrimo metodo ir pan. Šio abejingumo Renesanso ir naujųjų amžių filosofijos atžvilgiu jokiū būdu neturime laikyti specifiniu scholastinės logikos Lietuvoje bruožu – toks izoliacionizmas būdingas visai europinei scholastinės logikos tradicijai. Kitaip nei antrosios scholastikos fizikos, arba gamtos filosofijos, disciplina, perėmusi nemažą dalį Renesanso ir naujųjų amžių filosofijos ir gamtotyros (fizikos, astronomijos, fiziologijos, anatomijos etc.) laimėjimų, šios scholastikos logika sugebėjo išvengti renesanso ir naujųjų amžių filosofijos ir logikos įtakos, net ir būdama jų labiausiai kritikuojama scholastinė doktrina.

Kas nulėmė tokį izoliacionistinį antrosios scholastikos logikos pobūdį? At-

sakymą čia galėtų padiktuoti pati scholastinės logikos specifika. Juk antrosios scholastikos logika buvo metodologinis kitų scholastinių disciplinų (fizikos, arba gamtos filosofijos, metafizikos, etikos, politinės, teisinės ir ekonominės filosofijos) pagrindas, kitaip sakant, bendrasis scholastinės žinijos instrumentas, pateikiantis aiškiam, tiksliam ir visuotiniam moksliniam pažinimui būtinas taisyklingo (formos požiūriu) ir teisingo (turinio požiūriu) mąstymo sąlygas, principus ir taisykles. Tad net ir menkiausia scholastinės logikos reformacija būtų galėjusi pareikalauti daug fundamentalesnių ir skausmingesnių operacijų – kai kurių pamatinių scholastinės žinijos koncepcijų peržiūrėjimo, pervertinimo ar netgi atmetimo. Štai Plečkaitio teigimu, „atsisakyti logikos reiškė atsisakyti scholastinio tyrimų metodo, tuo pačiu ir visos scholastinės filosofijos“ (Plečkaitis 1975: 42). Be to, scholastinė logika buvo aukšto lygio mokslinė sistema, sukūrusi įvairių šiuolaikinės logikos teorijų (teiginių logikos, loginių klasių teorijos, modalinės logikos, loginės sekos teorijos, semiotikos ir loginės semantikos) užuomazgas (Plečkaitis 2004: 320) bei formulavusi bendrąsias protavimo ir mokslinio pažinimo sąlygas. Tad antrosios scholastikos Lietuvoje autoriai, jausdamiesi pakankamai stiprūs logikos srityje, nematė didesnio reikalo atsižvelgti į renesanso ir naujųjų amžių filosofijos ir logikos kritiką ir atlikti kokią nors scholastinės logikos reformą.

IŠVADOS

Viduramžių, arba klasikinės, scholastikos iškilieji atstovai scholastinio metodo pagrindu sukūrė scholastinės filosofijos sroves bei sistemas (augustinizmą, tomizmą, škotizmą, okazizmą ir t. t.), kurios sulaukė didesnio ar mažesnio Katalikų bažnyčios pritarimo ir netgi tapo atskirų vienuolių ordinų oficialiomis filosofinėmis doktrinomis. O antrojoje, arba, moderniojoje, scholastikoje nebėra tokios griežtos diferenciacijos – jos autoriai savo darbuose paprastai jungė įvairių scholastinės filosofijos srovių pažiūras, neretai jas papildydami ir kai kuriomis Renesanso ir naujųjų amžių filosofijos bei gamtotyros idėjomis ir koncepcijomis. Šis antrosios scholastikos eklektizmas buvo būdingas ir jos plėtotę pradėjusiems dominikonams, ir jų nuolatiniais filosofiniams bei teologiniams oponentams pranciškonams, o užbaigtą išraišką jis įgijo jėzuitų ordino teoretikų darbuose.

Pagrindine šio eklektizmo priežastimi laikytina klasikinės scholastikos krizė, kurią ji išgyveno paskutiniu savo gyvavimo laikotarpiu (XV a.). Tuo metu nebebuvo kuriamos naujos scholastinės sistemos ir kryptys, o esamų kryptių atstovai nebeplėtė jų turinio, apsiribojo vien formos tobulinimais. Maža to, didelė klasikinės scholastikos koncepcijų dalis jau nebesugebėjo atlaikyti tuometinėje europinėje intelektualinėje erdvėje įsiviešpatavusios Renesanso filosofijos bei gamtotyros kritikos. Tad norėdama neprarasti savo specifikos ir išlaikyti vietą to meto intelektualinėje erdvėje, scholastinė filosofija privalėjo reikšti pozityvias, laiko dvasią labiausiai atitinkančias įvairių scholastikos kryptių idėjas bei

koncepcijas ir papildyti jas kai kuriomis Renesanso (o vėliau – ir naujųjų amžių) filosofijos idėjomis. Kita svarbi priežastis – sociokultūrinė tuometinės Europos situacija, kurioje ypač reikšmingas faktorius buvo reformacijos ir kontrreformacijos kova. Daugiausiai kontrreformacijos pusėje kovoję antrosios scholastikos atstovai ideologiniame, edukaciniame ir filosofiniame fronte tinkamiausia strategija laikė būtent eklektizmą.

Eklektizmas buvo būdingas visoms scholastinės filosofijos disciplinoms, tarp jų – ir logikai, kurios neatskiriamas dalis buvo ir scholastinė logika Lietuvoje. Vis dėlto scholastinės logikos eklektizmas buvo gana riboto, netgi izoliacionistinio pobūdžio. Jis nepranoko scholastinės žinijos ribų – įkūnydama atskiras įvairių klasikinės scholastikos kryptių pažiūras ši logika visiškai ignoravo Renesanso ir naujųjų amžių filosofijos ir logikos idėjas bei koncepcijas. Tokį izoliacionizmą nulėmė pati scholastinės logikos specifika. Ši logika buvo metodologinis kitų antrosios scholastikos disciplinų pagrindas, tad net ir mažiausia jos reformacija būtų galėjusi pareikalauti kai kurių pamatinių scholastinės žinijos koncepcijų peržiūrėjimo, perversinimo ar netgi atmetimo. Kita vertus, scholastinė logika buvo aukšto lygio mokslinė sistema, sukūrusi įvairių šiuolaikinės logikos teorijų užuomazgas ir formulavusi bendrąsias pritarimo ir mokslinio pažinimo sąlygas. Tad jausdamiesi pakankamai stiprus logikos srityje, antrosios scholastikos Lietuvoje autoriai nematė reikalo atsižvelgti į Renesanso ir naujųjų amžių filosofijos ir logikos kritiką.

Literatūra

- Copleston Frederick Charles. 1993. *History of Philosophy*. Volume II: *Late Medieval and Renaissance Philosophy*. New York: Image Books.
- Darowski Roman. 1994. *Filozofia w kolegiach jezuickich w Polsce w XVI wieku*. Krakow: Wydział filozoficzny towarzystwa jesusowego.
- Plečkaitis Romanas. 1975. *Feodalizmo laikotarpio filosofija Lietuvoje. Filosofija Lietuvos mokyklose XVI–XVIII a. I–II daly*. Vilnius: Mintis.
- Plečkaitis Romanas. 2004. *Lietuvos filosofijos istorija*. T. I: *Viduramžiai – renesansas – naujieji amžiai*. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas.
- Ratio studiorum et institutiones scholasticæ Societatis Jesu, per Germaniam olim Vigentes, *Monumenta Germaniæ Pædagogica*, Vol. II, V, IX, XVI. Berlin: A. Hofmann & Comp., 1867–1894.
- Valatka Vytis. 2017. Logic at Old Vilnius University: an Example of the Integrative Coexistence of Different Intellectual Discourses, *Studies in East European Thought* 69(2): 131–142.
- Valatka Vytis. 2001. Loginės Petro Vianos tezės, *Filosofija. Sociologija* 12(2): 11–19.
- Valatka Vytis. 2020. Scholastinė logika Lietuvoje: pradžios klausimas ir metodas, *Logos-Vilnius* 102: 6–13.
- Valatka Vytis. 2021. Scholastinė logika Lietuvoje: struktūra, objektas ir forma, *Logos-Vilnius* 108: 39–45.
- Viana Petrus. *Assertiones logicae ex categoriis Aristotelis, Assertiones theologicae et logicae*. Vilnae, 1576: 7–12.
- Viana Petrus. *Assertiones philosophicae, Assertiones in gymnasio vilnensi societatis Jesu sub vernam studiorum instaurationem hoc ordine mense aprili defendendae*. Vilnae, 1577: 9–15.
- Viana Petrus. *Assertiones philosophicae ex praecipuis totius philosophiae Aristotelis difficultatibus*. Vilnae, 1578.

Nuorodos

- 1 Plačiau apie scholastinį tyrimo metodą žr. Valatka 2021.
- 2 Tiesa, išimties statusą čia reikėtų suteikti lotyniškajam averoizmui, prie kurio suformavimo labiausiai prisidėjo Sigeras Brabantietis (*Sygerius de Brabantia*), o garsiausias jo sekėjas laikytini Jonas Jandunietis (*Joannes de Janduno, Jean de Jandun*) ir Marsilijus Paduvietis (*Marsilius Patavinus, Marsiglio da Padova*). Ši viduramžių scholastinės filosofijos kryptis ne kartą buvo pasmerkta katalikų bažnyčios. Kita vertus, dėl tam tikrų teologinių išvalgų katalikų bažnyčios smerkimo sulaukė ir kai kurie okamistai, vis dėlto pats okamizmas kaip scholastinė filosofinė ir gamtotyrinė srovė nebuvo minėtos bažnyčios ekskomunikuotas.
- 3 Renesanso ir naujųjų amžių filosofija bei gamtotyra jau pačia savo metodologija buvo nukreiptos prieš scholastinį tyrimo metodą, scholastinę logiką kaip bendrąjį scholastinių disciplinų instrumentą ir galiausiai scholastinę žinią apskritai. Tad nenuostabu, kad šių oponentų idėjas ir koncepcijas antroji scholastika perimdavo be didesnio noro. Vis dėlto, kaip jau pažymėjome, to meto intelektualinėje erdvėje

dominuojanti vieta priklausė scholastikos oponentams, – garsaus filosofijos istoriko F. Coplestono teigimu, antroji scholastika visada išliko renesansinės ir porenensansinės filosofijos periferijoje (Copleston 1993: 346). Tad priverstinė modernizacija buvo beveik vienintelė *conditio sine qua non* scholastikai išlikti. Tiesa, ši modernizacija nebuvo radikali. Perimtos tik tos renesanso ir naujųjų amžių filosofijos idėjos, kurios neprieštaravo pamatiniams teoriniams scholastinės filosofijos konstruktais, atsakyta tik tų koncepcijų, kurios jau nebepajėgė atremti argumentuotos oponentų kritikos.

- 4 Šių logikos kursų ir tezių tekstai buvo rengiami remiantis jėzuitų ordino vadovybės įtvirtinta mokymo programa – „Studijų tvarka“ („Ratio atque institutio studiorum Societatis Iesu“). Joje buvo pateikiamas būtinų komentuoti scholastikos autoritetų tekstų sąrašas bei komentavimo tvarka ir nurodomos paskaitose bei tezėse gintinos bei atmetinos pažiūros iš įvairių scholastinės filosofijos disciplinų (logikos, gamtos filosofijos, etikos, politinės filosofijos etc.). Ši mokymo programa kurį laiką intensyviai keista ir taisyta, kol 1599 m. buvo priimtas galutinis

jos variantas (1615 ir 1633 m. jis buvo šiek tiek papildytas). Plačiau apie jėzuitų „Studijų tvarką“ žr. *Ratio studiorum 1867–1894*.

⁵ Viana 1576: tezė 4.

⁶ Viana 1576: tezė 11–12.

⁷ Tad jokių būdu negalime sutikti su Darowskiu, Vianos pažiūras vadinusiu grynuoju tomizmu, ir vieninteliu škotistiniu šių pažiūrų aspektu

laikiusiu tvirtinimą, jog tarp santykio ir jo pagrindo yra ne protu nustatomas, o formalus skirtumas (Darowski 1994: 16–165). Plačiau apie logines Vianos tezes žr. Valatka 2001.

⁸ Ši koncepcija laikytina tarpine pozicija tarp nuosaikaus realizmo ir konceptualizmo, apimančia tam tikrus paminėtų teorijų aspektus. Plačiau apie ją žr. Valatka 2017.